L'ús de la llengua valenciana a la Il·lustració: la figura de Carles Ros

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Carmen Sellés Morales
Tutor: José Mallol Ferrándiz
Grau en Humanitats
Curs 2015-2016

L'ús de la llengua valenciana a la Il·lustració: la figura de Carles Ros

Tutor: José Mallol Ferrándiz

Autor: Carmen Sellés Morales

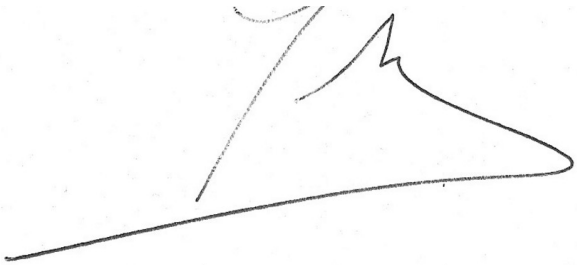

RESUM

L'arribada de la nova dinastia borbònica va suposar a nivell cultural la desaparició oficial del valencià en el llenguatge de l'administració i un retrocés de la llengua en tots els àmbits d'ús. El notari valencià Carles Ros va ser un ferm defensor de la llengua en un context poc favorable, com així ho demostra a les seues obres. Gran part de la seua producció literària, la qual inclou tractats gramaticals i lexicogràfics, vocabularis, obres apologètiques, col·loquis i romanços, està dedicada a defensar i promoure el valencià, així com facilitar-ne el seu coneixement.

PARAULES CLAU

Il·lustració, Carles Ros, valencià, llengua, València, segle XVIII, Nova Planta, centralització borbònica.

ÍNDEX

1. Justificació i metodologia — 3
2. L'Espanya del segle XVIII — 4-5
3. Cultura al segle XVIII: La Il·lustració — 6-8
4. Carles Ros: autor i obra — 9-11
5. Defensa del valencià a l'obra de Ros
    5.1. Preocupació per la desaparició de la llengua valenciana i arguments per defensar-la: les obres apologètiques i gramaticals — 12-15
    5.2. La creació literària com a via de difusió del valencià: els col·loquis — 16-19
    5.3. Les idees de Ros a la València del segle XVIII — 19-21
6. Influència posterior i posada en valor de la figura de Carles Ros — 22-23
7. Conclusions — 24-25
8. Annex
    8.1 Catàleg de l'obra de Ros — 26-32
    8.2 Imatges — 33-34
9. Bibliografia consultada — 35-38

1. JUSTIFICACIÓ I METODOLOGIA

Carles Ros i Hebrera va ser un gran defensor de la llengua catalana a la València del segle XVIII, un temps en el qual el castellà copava la major part d'àmbits d'ús cultes de la llengua. La política centralista que la casa borbònica implantà a Espanya va tindre les seues conseqüències també en la cultura, i el model castellà va anar sent assimilat per la societat valenciana. El nostre autor va mostrar, en aquest ambient tan desfavorable, el seu amor pels costums i cultura dels valencians i expressà la seua preocupació pel retrocés de la llengua valenciana. Ros, doncs, encara que notari de professió, és recordat hui en dia, per damunt de tot, per les seues obres de difusió i defensa de la llengua.

Amb aquest treball s'intentarà estudiar i reivindicar aquest vessant apologètic i de defensa del valencià de l'obra de Ros, contextualitzant-la en la societat i els cercles de cultura del moment. A més, es pretén analitzar si es pot considerar la figura de Ros com un personatge aïllat dins de l'ambient intel·lectual del segle XVIII o si bé, la seua preocupació pel desús del valencià va ser compartida pels seus contemporanis. Finalment, després d'estudiar el context intel·lectual valencià del segle XVIII i el paper que ocupà en ell l'obra de Ros, es passarà a valorar la transcendència de la figura de Ros en el seu temps i la influència que va tindre en autors posteriors.

Amb aquesta finalitat és necessari analitzar la societat valenciana i les característiques que va assolir al territori la Il·lustració, en comparació a la resta d'Europa. Aquest punt serà clau per a comprendre la particularitat del cas valencià i els seus autors i, així, entendre millor el paper de Carles Ros en l'ambient intel·lectual de l'època i les seues aportacions. A continuació, ens centrarem en la figura de l'autor i en catalogar la seua obra per a tindre una visió global de l'extensa producció de Ros. De totes aquestes obres destacarem aquelles en les quals considerem es reflecteix la seua preocupació per preservar el valencià i impulsar el seu ús. Finalment, cal posar en valor la figura de Carles Ros, repassant la importància del seu treball i la influència que ha tingut en autors i moviments literaris posteriors.

2. L'ESPANYA DEL SEGLE XVIII

El segle XVIII fou una època d'expansió econòmica a gran part d'Europa. Després d'un segle XVII de conflictes i llargues guerres, el tractat d'Utrecht (1713) va marcar el principi d'un període d'equilibri internacional en què destacaren els sistemes d'aliances entre les monarquies absolutes que dominaven el panorama polític.

Al segle XVIII totes les esferes de la societat es revisen i s'intenten sotmetre als dictats de la raó humana. El cas d'Espanya no és diferent i s'uneix a aquest principi que comporta canvis a tots els nivells de la societat. Tanmateix, aquest gran canvi de paradigma vindrà a Espanya de la mà dels Borbons, nova casa reial. Es busca no només una *majoria d'edat de l'individu* mitjançant una racionalització de les vies de coneixement i de les idees; sinó una aplicació global de la raó a la realitat política a Espanya.

Espanya entra en el segle XVIII molt endarrerida des del punt de vista social (molt unida a les tradicions seculars), econòmic i tècnic. Així, després de véncer l'aspirant al tron espanyol de la casa dels Àustries (casa que fins aleshores havia regnat a Espanya); Felip V, nét del Rei Sol, emprén una reorganització de l'estat.

L'objectiu principal era el control total del monarca de tots els àmbits de la societat espanyola i, per tant, la implantació del poder absolut. Es passà, doncs, d'una monarquia plural, integrada per diversos territoris, a una monarquia centralista que va comportar una reforma territorial. La reestructuració de l'estat es traduí, doncs, en una assimilació castellana dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó (institucions i legislació), la qual començà en 1707 amb València i Aragó i culminà l'any 1715 amb l'ocupació de Mallorca. La monarquia espanyola quedà, com es reflecteix als Decrets de Nova Planta, reduïda a un únic, uniforme i centralitzat corpus jurisdiccional, legislatiu i polític, supeditada al monarca, del qual emanava la sobirania. Només en quedaren al marge d'aquest procés els territoris de Navarra, País Basc i Aran, que per la seua fidelitat a la Casa de Borbó a la Guerra de Successió, obtingueren el privilegi de preservar el seu estatus jurídic i polític anterior a la guerra. La reordenació territorial arribà, fins i tot, a Amèrica: l'any 1717 es crea el Virregnat de Nova Granada (integrat pels territoris de les audiències de Quito, Panamà i Santa Fe, les províncies entre el llac Maracaibo i la Guyana), que se sumà als de Nova Espanya i Perú.

Els primers passos per assegurar la influència del poder reial van estar destinats a posar fi al poder de grups com «els grans d'Espanya» i l'alta burocràcia present als Consells. Així, aquestes figures que mitjançant el seu poder condicionaven el reial, van ser substituïdes per funcionaris, una nova classe d'experts servidors de l'estat i el rei. El sistema polisinodial, per tant, també va sofrir grans reformes, ja que els Consells, foren considerats poc operatius i una amenaça al poder absolut del monarca: «[...] el seu propòsit (els consells) és que el rei no tinga, en realitat, cap part activa en el govern», segons expressa Jean Orry (1703). El Consell d'Estat va perdre influència i les Secretaries d'Estat van assolir el control real de la política espanyola.

Per dur a terme aquesta reforma a nivell polític i assegurar la influència del poder estatal es necessitava d'uns recursos econòmics que l'esgotada economia espanyola no podia oferir. Per tant, es va dur a terme, paral·lelament, una reforma econòmica que millorara la gestió dels béns, mitjançant una reforma de la Hisenda Pública i el desenvolupament d'un programa de política econòmica. Es va intentar canviar la distribució de la càrrega impositiva, la qual beneficiava els territoris de la Corona d'Aragó. Així, l'any 1715, es va implantar als quatre regnes de la Corona d'Aragó un impost únic (amb diferent nom i xicotetes variants), equivalent a les rentes provincials de Castella. Aquests impostos equivalien a les contribucions extraordinàries d'origen militar que s'havien imposat després de la victòria borbònica, així que al sentit econòmic cal sumar un càstig polític a la natura de l'impost[1]. A València, aquest impost va ser l'Equivalent.

1 PÉREZ SAMPER, MªÁngeles, *Las Monarquías del absolutismo ilustrado*, Síntesis, (*Historia Universal Moderna*, 20), 1999

3. CULTURA AL SEGLE XVIII: LA IL·LUSTRACIÓ

El moviment intel·lectual de la Il·lustració basà les seues idees polítiques i filosòfiques en una confiança plena en la raó crítica, la ciència i l'educació, com a via per a millorar les vides de les persones i avançar cap al progrés de la humanitat. Els principis del moviment troben els seus orígens en l'empirisme anglés i la revolució científica iniciada al segle XVII; encara que va ser a França on la Il·lustració es consolidà com a moviment dedicat a *il·luminar* totes les qüestions que li sorgeixen a l'ésser humà mitjançant les seues pròpies ferramentes: la raó. A França, personatges com Diderot, D'Alembert, Voltaire o Montesquieu tenen un paper fonamental en la difusió de les noves idees, les quals impulsaran dues de les grans fites de la història europea: a l'àmbit cultural, *l'Encyclopédie*, i al polític, la Revolució de 1789.

Des de França les idees il·lustrades viatgen per gran part d'Europa i les seues possessions d'ultramar. A Espanya també arriba aquesta pretensió de dissipar les tenebres de la humanitat (idees basades en la creença per tradició, superstició...) mitjançant les llums de la raó. Tanmateix, a Espanya, amb un 75% de població analfabeta[2], el moviment il·lustrat només es difon entre les elits i, com senyalen Mestre i Pérez García (2004:388-389) «els il·lustrats, en realitat, sempre van constituir una minoria, dinàmica i influent, però minoria al cap i a la fi». El moviment il·lustrat, a més, està des de l'inici vinculat a la monarquia absolutista de la dinastia borbònica, que justifica i legitima l'intervencionisme de l'estat en tots els àmbits de la societat amb la necessitat d'implantar la modernitat a l'economia, la fiscalitat, la burocràcia... La pretensió de millorar l'organització i racionalitzar les institucions de l'estat té com a resultat l'anomenat despotisme il·lustrat (amb Carles III com a màxim representant), que aplica els principis de modernització de la Il·lustració des del prisma de l'absolutisme i intervencionisme de l'estat. Així, es tendeix a la centralització política i administrativa.

A Espanya la Il·lustració comptà amb uns precursors, els *novators* (del llatí, "innovadors"), entre els quals podem destacar les figures de Tosca, Corachán o Baltasar Íñigo. Es tractà d'un grup de pensadors, científics i filòsofs de començaments del segle XVIII que al País Valencià, especialment, van defensar l'Empirisme i el Racionalisme (front l'Escolasticisme) com a solució de l'endarreriment científic de l'Espanya del seu temps. De la mateixa forma que els seus anàlegs europeus, els *novators* exaltaren l'ús de la raó, el mètode experimental i la fe en l'home; encara que a diferència dels intel·lectuals europeus, la religió i l'ortodòxia de l'església catòlica continuaren

2 SANZ CAMAÑES, Porfirio, *Atlas Histórico de España en la Edad Moderna*, Síntesis, 2012

tenint una gran influència en les seues idees.

La incursió d'aquestes idees no es va promoure a Espanya a través de les universitats i institucions tradicionals, dominades per l'Escolasticisme. Aleshores va sorgir un nou ambient cultural al territori amb institucions com les Reials Societats Econòmiques d'Amics del País, Acadèmies i centres d'estudis superiors. Al País Valencià, per exemple, apareix la *Reial Societat Econòmica d'Amics del País Valencià*, fundada per Pedro Mayoral, Francisco Pérez Mesía, Sebastián de Saavedra, Francisco de Lago, Juan de Vao, Marqués de León y Marqués de Mascarell, que, com consta als estatuts de 1776, intenten: «*la erección de una Sociedad de Amigos del País para esta ciudad de Valencia, y su Reyno a imitación de las que se habían fundado en Madrid y en otras Provincias de España».* Es tracta, doncs, de societats que s'encarreguen d'estendre les idees representatives de la Il·lustració i de modernitat per desenvolupar l'economia i fomentar l'educació tècnica. Al voltant d'aquestes institucions trobarem personatges tan destacats com Gregori Maians i Siscar (el qual va ser soci de la *Reial Societat Econòmica d'Amics del País Valencià,* encara que no va intervindre), Andrés Piquer, Francisco Pérez Bayer, Muñoz, Cerdà Rico i Cavanilles.

Les obres dels primers *novator*s fins a les dels primers il·lustrats reformistes, com Feijoó o Gregori Maians, van estar immerses en el Neoclassicisme que es va imposar de la mà del Racionalisme en contraposició al Costumbrisme. L'assaig, fruit de l'ímpetu didàctic del moviment il·lustrat fou el mitjà elegit per aquests autors i d'altres tan importants com Macanaz, Campomanes, Floridablanca o Jovellanos. La llengua de cultura, per tant, continuà sent el llatí; encara que, com a la resta d'Europa, té lloc un moviment de revitalització de les llengües romàniques a la cultura. La finalitat didàctica del moviment necessitava una via de difusió més efectiva, pel que l'estudi i dignificació de les llengües vernacles es va estendre. Així, l'any 1713 és fundada per Juan Manuel Fernández Pacheco y Zúñiga, marqués de Villena, la *Real Academia Española*: «*tuvo principio (precediendo el beneplácito de su Majestad) en el día 6 de julio del año 1713, en que se hizo la primera Junta, y se alistaron los ocho primeros académicos fundadores*», com consta en els estatuts de 1715. La preocupació per l'estudi de la gramàtica i ortografia de les llengües romàniques es pot veure reflectida en algunes de les principals obres dels il·lustrats espanyols, com *Vida de Miguel de Cervantes* (1737), o els *Orígenes de la lengua española,* de Maians.

El desenvolupament de la Il·lustració al País Valencià va ser molt fructífera, però, va estar condicionat per la derrota austracista en la Guerra de Successió Espanyola (1701 – 1713/1715). D'aquesta manera, l'intent per homogeneïtzar el territori baix les institucions i lleis castellanes va afectar també la cultura. La llengua catalana, que havia estat perdent àmbits d'ús entre la noblesa

valenciana, des de l'entrada de la casa castellana dels Trastàmara, per assimilació de la noblesa castellana, és prohibida a l'administració i a qualsevol registre oficial: «*con apersibimiento de la nulidad del escrito y de que serán gravemente castigados, y que se les advierta han de actuar en adelante en lengua castellana*», com dictava la Reial Provisió de 7 de setembre de 1707. La llengua experimenta, doncs, un procés de minorització i substitució als registres cultes que, a poc a poc, s'estén a àmbits d'ús més populars. Com a exemple de la política repressiva contra l'ús del català, en 1715 la Consulta del Consell de Castella escriu que a les aules d'ensenyament no hi ha d'haver cap llibre en català, ni es podrà parlar ni escriure aquesta llengua; a més, apunta que la doctrina cristiana s'ensenyarà i serà apresa en castellà. Argumenta la decisió defenent que «no s'han d'escollir mitjans febles i menys eficaços sinó els més robusts i segurs, esborrant de la memòria dels catalans tot allò que puga conformar-se amb les seues abolides constitucions, ussàtics, furs i costums».

A les polítiques imposades des del govern, s'ha de sumar causes socioeconòmiques que afavoreixen l'assimilació d'elements castellans a l'antiga Corona d'Aragó. El desplaçament del comerç marítim del Mediterrani cap a l'Atlàntic pel descobriment d'Amèrica provocà un empobriment del territori. Per altra banda, l'expulsió dels jueus (banquers i comerciants) i moriscos de València motivà una crisi demogràfica que agreujà la situació econòmica i que, a més, va suposar un posterior repoblament per gent de parla castellana.

Així, encara que a la resta d'Europa al segle XVIII, coincidint amb la Il·lustració, tingué lloc un moviment de dignificació de les llengües vulgars, que potencià obres ortogràfiques i gramaticals dels idiomes moderns; el context polític de repressió i prohibició del català a l'antic Regne de València no ho va permetre. La Il·lustració va prendre una triple direcció: la ciència, la història crítica i l'humanisme. Els intel·lectuals valencians, com Maians, van fer servir el llatí i el castellà a les seues obres, quedant exclòs el català com a llengua de cultura i provocant una situació de diglòssia. En els textos de caràcter científic i historiogràfics la presència del català fou nul·la i també va ser minoritari el seu ús en l'àmbit de la poesia acadèmica (que tenia un gran èxit en l'època); el català només va tindre una presència remarcable en els textos de caràcter satíric (que en molts casos no van passar de l'àmbit del manuscrit o la literatura de "fil i canya"), que tenia molt èxit entre les classes populars. El castellà, per tant, s'utilitzava per a funcions formals i el català quedà per a funcions informals, bàsicament orals.

4. CARLES ROS: AUTOR I OBRA

Carles Ros i Hebrera va nàixer a València l'any 1703, en ple conflicte successori. Nét i fill de notaris, va continuar amb l'ofici familiar i publicà obres tècniques notarials; tanmateix, la seua dedicació no evità que haguera de sofrir penúries econòmiques tota la seua vida, com ell mateix relata: l'any 1754, com a mostra de la precària situació que vivia, es dirigeix a Maians per a demanar-li que el recomane per a entrar en la cúria del nou bisbe de Barcelona: «*Viéndome un pobre desvalido, soltero, y que me parece podría servir para cuanto me quisieran aplicar en servicio de este Ilustríssimo señor Obisppo, havía pensado pretender irme a Barcelona*».[3]

Paral·lelament a la seua activitat professional, va desenvolupar la seua veritable passió: la lingüística. Ros se centrà, sobretot, en les qüestions fonètiques i ortogràfiques, en obres com *Práctica de la Ortografía castellana y valenciana* (1732), *Norma para que los Valencianos, guiándose por su lengua, sepan escribir la Castellana* (1735), o *Diccionario valenciano-castellano* (1762), ampliació de *Breve diccionario* (1739). Els diccionaris de Ros recullen mots antics i en desús (extrets de fonts com el vocabulari de Joan de Resa per a l'edició castellana de les *Obres* d'Ausiàs March), així com paraules pròpies del parlar de la València del segle XVIII.

El seu paper més reconegut hui en dia és, però, el de defensor i propagador de la llengua valenciana, amb la creació d'obres apologètiques com *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* (1734) i *Cualidades y blasones de la lengua valenciana* (1752). Ros, com amant de la llengua valenciana, de l'estament popular valencià i els seus costums, es va preocupar per la paremiologia valenciana amb obres com *Tractat d'adages i refranys valencians* (1733), i va escriure un gran nombre de romanços i col·loquis. Molts dels seus col·loquis els va firmar amb el pseudònim de Musa Lapera i, segons autors com Faustí Barberà, J. Navarro Cabanes o Genovés Olmos, també firmà obres amb el pseudònim de Doctor de Secà, Doctor de la Pera o com De la Molinera. Va ser amb aquest últim gènere literari, dedicat principalment a les classes baixes i de gran popularitat a l'època, amb el qual va obtenir més èxit.

Ros, però, no va ser tan sols un amant de la cultura popular i el folklore valencià. Amb els seus estudis ortogràfics i fonètics, va voler donar els instruments gramaticals i lexicogràfics per a parlar i escriure correctament el valencià:

3 BARBERÀ, Faustí, *Conferencias sobre bio-biografía de Carles Ros*, València, 1905

Confío será estimada de las personas escolares la presente obrilla, útil al vulgo u común, pues con facilidad podrá disponer, si quiere, hablar en valenciano y escrivirlo como se debe.[4]

Amb els seus col·loquis, romanços i obres sobre paremiologia va complementar i completar aquesta tasca de difusió del valencià. Els tractats sobre lingüística només podien arribar a un públic molt reduït d'intel·lectuals, però per tal de revitalitzar el valencià al territori havia d'arribar a tots els sectors de la societat i àmbits d'ús de la llengua. Així, creacions com els col·loquis, de tall humorístic i temàtiques properes a la quotidianitat del poble, donaren a Ros el mitjà perfecte per a promocionar el valencià. La publicació d'obres de to satíric com *Coloqui nou y entretegut, pera riure y pasar lo temps, despues de la pancha plena, y no de palla de faves ni safanories : ahon se referix un cas molt graciós, que pasá en un Poble, com ho vorá el curiós letor* permeteren l'expansió de l'ús del valencià d'una manera lúdica entre les classes més populars.

Ros, per tant, mostra una gran preocupació per l'estat de la llengua valenciana al país, la qual considera cada vegada més en desús i intenta revaloritzar-la per estendre-la a tots els àmbits de la societat. Com a exemple de la seua defensa de la llengua valenciana, es va encarregar de l'edició d'un clàssic de la literatura catalana com és el *Llibre de les dones*, de Jaume Roig, l'any 1735; i de la *Rondalla de rondalles* de fra Lluís Galiana (1768).

La vindicació del valencià com a llengua de cultura l'impulsà, també, a reivindicar el seu ús a l'educació. En *Explicación de la Cartilla Valenciana* (1751), proposava que el valencià s'ensenyara a les escoles primàries, juntament amb el castellà i el llatí (molt en consonància amb les aspiracions del català Baldiri Reixac, el qual defén en *Instruccions per l'ensenyança de minyons* (1749) l'ensenyament en català -"*entre totes les llengües, la que més perfecció deuen saber els minyons és la llengua pròpia de sa pàtria"*-); encara que el valencià havia estat prohibit a les aules com a resultat de la política centralista implantada per la casa francesa dels Borbons:

Si los maestros de niños tuviessen para sus escuelas cartillas castellanas, latinas y valencianas con las combinaciones ajustadas a la pronunciación de los dialectos u sylabas para la formación de las dicciones, se lograría saber assí hablar bien, leer y

4 ROS i HEBRERA, Carles, *Corrección de vozes y phrases,* València, 1771

escrivir con distinción en cada lengua, y no resultarían para la ortographía castellana las dudas que hoy dia se ofrecen[5].

Les obres de Ros han de considerar-se, d'aquesta manera, com part d'un projecte ambiciós que vol estendre el valencià des dels àmbits més cultes (amb l'edició d'obres i publicació de tractats lexicogràfics, diccionaris) fins al parlar més popular i quotidià que difon als col·loquis i romanços.

La seua passió va estar contrarestada, tanmateix, pel seu reduït bagatge intel·lectual, malgrat que va estudiar a la Universitat valentina. La falta de referents i la crítica situació de la llengua i la cultura pròpia de València, provocà que els principis sobre els quals fonamentà el seu model de llengua i els arguments que donà per a defensar-la, no tinguen una base científica sòlida en moltes ocasions.

Les seues idees li van valdre el rebuig dels principals representants de l'erudició il·lustrada i mai va estar inclòs en els principals cercles intel·lectuals. Carles Ros va morir marginat i pobre a la mateixa ciutat on va nàixer i que tant va lloar en les seues obres l'any 1773.

5 ídem, *Breve explicación de las cartillas valencianas*, València, 1750

5. DEFENSA DEL VALENCIÀ A L'OBRA DE ROS

5.1 Preocupació per la desaparició de la llengua valenciana i arguments per defensar-la: les obres apologètiques i gramaticals

Gran part de l'obra de Ros va estar dedicada a l'estudi de la llengua valenciana i la divulgació de normes lèxiques i gramaticals i vocabularis, per a la seua correcta utilització en tots els àmbits d'ús possibles. La llengua valenciana, la qual havia quedat al marge dels moviments de dignificació de les llengües romàniques que es donaren a Europa, troba en Ros el seu major defensor. La gran preocupació de Ros va ser la desaparició de la llengua que, per assimilació de la cultura castellana i el context polític al País Valencià, estava donant-se. Per això, va decidir posar a l'abast de la població arguments per estimar-la i els mitjans per utilitzar-la correctament, inclús en els àmbits d'ús cultes.

L'any 1734 es publica l'*Epitome del origen y grandezas del idioma valenciano*, un llibre en el qual Carles Ros dedica els majors elogis a la llengua valenciana, condemna el desús al qual s'ha vist sotmesa («possada en lo cau pus recondit») i defén el seu ús.

En aquesta obra es mostra la seua preocupació per la desaparició de la llengua valenciana, la qual, segons Ros, cada vegada és menys utilitzada (1734:4): «*que no porque la lengua Valenciana està aora arrimada, pues apenas se escrive en ella cosa alguna, se ha de pensar que es ruin*». Relaciona la llengua amb la nació i la pàtria que s'estima i, per tant, estableix una relació també entre la pèrdua de la llengua i la grandesa com a poble. Així, utilitza el gran referent pel poble valencià, el mitificat rei Jaume I, per mostrar la vergonya que suposa per a ell perdre la identitat com a poble valencià: «No vèus à tot lo Rey En Jaume, gloriòs Conquistador, nostron venerat Monarcha? No vèus questà mut, y que no parla? Què a cas, per nostra desgracia, ha perdut sa llengua?».

Aquesta preocupació, encara que es situa al marge de la temàtica que tracten els intel·lectuals del moment; si pareix compartida per alguns dels seus contemporanis, com Pasqual Esclapes, el qual en una carta que li envia a Ros expressa referint-se al valencià:

> «la sua Lengua, que tan aborrida, y possada en lo cau pus recondit de la memoria la tenen hui en dia molts. Mes v.m obligat à la sua Mare, com aquell qui fols en ella tè el mirament, dignitats, y urbanitat; y desitja que la grandea de la Lengua nos llance à caixa detemplada en olvit, donant lloch à que la acabe de soterrar en sa regió.»

Tomàs Ròdenas, antic rector de la vila d'Aiora i catedràtic jubilat de prosòdia i retòrica de la Universitat de València, lloa el treball fet per Carles Ros i fa, ell mateix, una defensa de les"glòries" del valencià en l'aprovació d'*Epitome del origen y grandezas del idioma valenciano* (1734). Els seus arguments per elogiar la llengua i defensar, al mateix temps, l'aprovació de l'obra de Ros, es legitimen en la religió catòlica. Ròdenas recorda que la llengua emprada per Sant Vicent Ferrer era el valencià i que el tres reis presents al naixement de Jesús també parlaven valencià. Així, expressa en l'aprovació de l'obra:

> *Los tres Reyes eran Españoles, y no de Asia. De España los Reyes Magos? Si, assi lo escrive la delgada pluma del Ilustrissimo Caramuel: luego hablavan en Español? Si, responde Antonio Brixiano; mas no en Castellano, no en Bascuenze, no en Portugués, no en Catalan, sino en idioma Valenciano; porque era Valencia la que hablava:* Mercurius fuit stella Magorum, quo circa canis imaginem ad custodiam hominum adhibitam semper ad jiciebant. *Y nadie ignora que en la antigua moneda con la cabeza de Mercurio, y en su reverso la Cornucopia, y letra que dezia VALENTIA, estava en ella Valencia llena de flores, y frutos representada.*

La següent reflexió es fonamenta en les afirmacions de Juan Caramuel, el qual havia escrit que els reis mags eren espanyols, i de l'italià Antonio Rizzardi (Brixiano), que defensà que parlaven espanyol. A més, a la Vulgata apareix l'estrela dels mags "*Mercurium fuit*", que Ròdenas vinculava a les monedes romanes amb el cap de Mercuri, que s'havien trobat feia un segle durant la construcció dels fonaments de la basílica de la Mare de Déu (com ho havia explicat el valencià Josep Vicent de l'Olmo (1620-1696) en l'obra de 1653 que cita Tomàs Ròdenas: *Lithologia o*

explicación de las piedras y otras antigüedades halladas en las çanjas que se abriero para los fundamentos de la Capilla de Nuestra Señora de los Desamparados de Valencia). Tanmateix, encara que la seua reflexió continga dades inexactes o equivocades, representa una altra veu que se suma a la de Ros en la seua defensa del valencià i la nació valenciana.

Pel que fa a la defensa del valencià per part de Ros, expressa que escriu l'obra per «aplaudir» i «engrandir» la seua llengua materna, el valencià; que com per a tot el món, per ser la llengua materna, la té en més estima que cap altra. Aquest argument és repetit al llarg de tota la producció literària de Ros: la necessitat d'estimar i assegurar la continuïtat del valencià té un component emocional, ja que la llengua materna, com a extensió de la "mare pàtria" és objecte d'un vincle sentimental inherent sense el qual es nega la pròpia identitat del subjecte. Així, en *Qualidades y Blasones de la Lengua Valenciana*, torna a parlar de "Maternal afecto" per a referir-se a l'estima cap a la llengua valenciana.

Tenint en compte aquests arguments en la seua defensa, els quals evoquen a la pàtria i la nació, mitjançant l'amor maternal o amb la referència a figures com Sant Vicent Ferrer o Jaume I; cal preguntar-se fins a què punt la defensa de la llengua valenciana té també un component nacionalista i reaccionari contra el centralisme i la uniformitat cultural.

A més dels arguments en defensa del valencià que evoquen els sentiments (siga l'amor matern o la religiositat), dóna al llarg de les seues obres uns arguments basats en les qualitats de la llengua que, des de la seua feina d'anàlisi lingüística i gramatical, ha observat.

Argumenta que la llengua valenciana és «la més dolça, suau, emphatica, sentenciosa, aguda, graciosa, breu y significativa » de entre les llengües, ja que va saber incorporar a la llengua els millors elements dels pobles que el van dominar. Així, com expressa en *Qualidades y Blasones de la Lengua Valenciana* (1752), és breu perquè té les paraules curtes i molts monosíl·labs; és suau perquè abunden els sons *e* i *s*; i graciosa perquè té vocals obertes i tancades, així com molts diminutius (raons que ja va defensar Martí de Viciana, historiador i cronista valencià del segle XVI). En *Ràro diccionàrio valenciàno-castellano, ùnico, y singulàr, de vòzes monosylabas,* diccionari de molts monosíl·labs, torna a remarcar la bellesa del valencià per la seua brevetat.

Encara que l'argument de l'encant de la llengua no té base científica, el monosil·labisme sí és un tret característic del valencià en contraposició al castellà, que per la seua evolució des del llatí tendeix al bisil·labisme. El mateix ocorre amb l'aparició de vocals tancades i obertes, ja que encara que no siga un argument científic per a defensar el seu atractiu, és un altre element diferenciador amb el castellà. Així, en *Corrección de vozes y phrases que el vulgo de Valencia, ùsa en su matèrno*

idioma presenta un llistat de monosíl·labs homògrafs que canvien el seu significat per l'obertura (o no) sil·làbica. Carles Ros, per tant, mitjançant l'observació de l'idioma va utilitzar els trets en els quals més divergeixen el català i el castellà per a defensar la bellesa de la llengua. Intenta que les característiques més dissemblants entre els dos idiomes queden clars i vol establir una separació entre els dos parlars. Així, *Corrección de vozes y phrases que el vulgo de Valencia, ùsa en su matèrno idioma* es convertirà, també, en el primer diccionari de barbarismes en valencià.

En *Epitome del Origen y Grandezas del idioma Valenciano*, també expressa que aquestes virtuts són presents en el parlar propi de la ciutat de València per damunt del de qualsevol altra regió, corrompudes amb «*vocablos montañeses*». Així, manifesta que a Espanya existeixen tres «*Ramos principales de Lenguas*»: la *Bascuenze*, Castellana i Valenciana. Segons Ros, la *Bascuenze* és parlada a Guipúscoa, Biscaia, Navarra, Àlaba i Galcunya; la Castellana a Castella la Vella, Toledo, Lleó, Astúries, Andalusia, Extremadura, Múrcia, Galícia i Aragó, sent el parlar més fi el de Toledo. La Valenciana, doncs, és la tercera. Coneguda amb el nom de Llemosí, era parlada a la Provença, Guiayna, França Gòtica, Principat de Catalunya, Regne de València, Illes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Sardenya; sent (segons Ros) la variant parlada al Regne de València la més correcta, perquè, encara que foren els catalans els que dugueren la llengua al territori, els valencians l'han conservat millor.

Ros va ser autodidacta i no comptà amb grans referents en el camp de la lingüística, pel que molts dels arguments que dóna per lloar la llengua no tenen una base científica. En la seua preocupació per la fixació ortogràfica de la llengua es va basar en dades documentals i en la pronunciació valenciana[6], sobretot de la variant subdialectal que ell coneixia, el valencià central o *apitxat*. A més, com ell mateix reivindica en *Práctica de ortographía para los idiomas castellano y valenciano* , es basa en «*escritos de nuestro idioma antiguos*», (1732:66). Tanmateix, les seues reflexions, pel que fa a aquest aspecte de la llengua, mostren clarament l'acceleració de la fragmentació dialectal en aquesta època, afavorida per la manca d'elements unificadors i de models literaris vàlids.

6 MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Un col·loqui poc conegut de Carles Ros*, València, 2006

5.2 La creació literària com a via de difusió del valencià: els col·loquis

Ros va desenvolupar de manera paral·lela a les seues obres gramaticals i de defensa del valencià, una tasca de difusió del model de valencià (normes fonètiques i d'escriptura, vocabulari...) que defenia a les seues obres. Per a aconseguir la màxima expansió possible de les seues idees va recórrer, per una banda als refranys i, per altra, als col·loquis.

Com el mateix Ros expesa a *Tratat de adages y refranys valencians y practica pera escriure ab perfecció la lengua valenciana* (1736:9): «ha estat la mia fi, com ja he dit, per a que tinguessen tots una extensa practica de la llengua Valenciana». És a dir, es perfila com un recopilador de refranys presents a la cultura popular i tradició oral per facilitar la pràctica de l'idioma matern mitjançant frases recognoscibles i familiars pels lectors. Tanmateix, no s'han de veure aquestes obres com escrits que pretenen tan sols una recopilació de folklore local dirigit al poble, ja que com ell mateix expressa, l'obra va dirigida també a «homes doctes i il·lustrats» que busquen una millor comprensió de la llengua materna.

En el cas dels col·loquis, poden ser vists com una plataforma per a la difusió del model de valencià que defén a les seues obres gramaticals. En una època en la qual els col·loquis, sobretot de temàtica satírica, tenien un gran èxit; els va fer servir per a arribar al màxim nombre de persones i promocionar l'ús del valencià.

Aquests col·loquis són de gran interés per a l'estudi de la llengua i el model lingüístic que defenia Ros, però també per a l'estudi de la societat del moment. Ros va reflectir de manera satírica la València del moment: en els seus escrits es veuen perfectament els conflictes socials de l'època, especialment les penúries de caràcter econòmic de les classes populars (amb les quals se solidaritza). De la mateixa manera, realitza una gran crítica als costums i modes de les classes altes.

El seu amor per les tradicions de l'estament popular valencià i el seu rebuig de les modes franceses que seguien els nobles i burgesos està present en moltes d'aquestes obres adreçades a les classes populars. En *Paper graciós, politic y entretingut, pera el desfrés de les Carnistóltes, contrafent als Llauradors de la hórta*, exposa molt bé la dualitat que existia entre el món rural i l'urbà. Es pot observar perfectament la concepció que tenien les classes urbanes de la vida al camp i la visió que tenien al món rural de la ciutat, sempre des d'una perspectiva satírica:

que el portar bosa, esparteñes, y sarahuells en camals,
no impide que sea noble, y de preséncia galan.
Els Pixavins de com van tots tan afeytats,
camisóles en randetes, en escarpins tots calsats,
que á la vista el peu fan chic, encara que siga gran,
es pensen quels llauradors som alguns escotiflats,
y ells no valen una chufa, ni un diner á refilar.

En altres obres, com *Rahonament, y coloqui nou, hon se reciten les fatigues, y treballs que passen los casats, curts de havers: declarant quant y a quina edat se poden casar los pobres, que perals richs tota hora es bona,* es pot observar els problemes econòmics i les dificultats que havien de passar les classes populars a la València del segle XVIII. Així, en aquest col·loqui Ros aconsella no tindre pressa per cassar-se si s'és pobre, ja que «Lo pobre casat sols trau de sos brasos de ganancia, cada dia sis, set sous, que peral cabas no basta». Les reflexions de Ros sobre les classes populars i les dificultats econòmiques que havien de fer front continuen en altres col·loquis com *Romanç nou hon se reciten los treballs de la gent pobra, per lo càres que shan possàt en València totes les coses y en especial lo menjatìu de modo que hui costa el viure mes afanys*, on retrata, una vegada més, el dia a dia del sector més desafavorit de València:

Puix han de saber que àra
son majòrs, y redoblàts los ahògos peral viure,
perque costa mes treball.
Hon està la majòr pèna,
que als pobres fa trestornàr,
capgiràn lentenimènt,
es vèure que tot va car,
y es son Ofici faèna
no hihà pera treballàr

I continua:

Los casats pobres no poden
tanta cárrega portar,
puix hui en dia, el cabacèr,
que tènen pera comprár,
pesa mes, que quanta pedra
sostè lo Pont de Serráns.
La gent rica, destes coses
non dèu sabèr la mitát,
puix allo dels dinerèts
los fau viure descuidáts,
y allá hon sobra la jamèta,
nos pot dir que hiá treballs.

Com amant de les tradicions i costums valencianes, en molts d'aquests col·loquis podem observar detalls sobre festivitats, jocs infantils o simplement el dia a dia del poble. Molts són els exemples en aquest sentit, però es pot destacar el *Coloqui nou, gracios, y entretengut, hon se referixen les Festes celebrades en la Ciutat de Valencia, a la Proclamaciò de son Rey, y senyor, nostron Fernando Sext ... en los dies 19, 20, y 21, Dagost del present any 1746* o el col·loqui *Nova, y gustosa relaciò, jocos, y divertit romanç, en que es veu lo corro de toros de la plaza de Sent Domingo de esta ciudad de Valencia en lo dia 11 de Setembre de este present any de 1741,* per parlar d'esdeveniments importants en la ciutat.

Romanç nou : curios y entretengut, hon es referixen els jochs, entreteniments e invencions que els gichs de Valencia eixerciten en lo transcrus del any, per els carrers y places de la ciutat, generals, sens guardar orde, jà de nit, jà de dia, y mes en la nit quant fà lunèta, per altra banda, és molt interessant, ja que parla dels jocs de l'època i és, per tant, una gran ferramenta per a conéixer millor la quotidianitat de l'estament popular valencià del segle XVIII. Esmenta, entre altres, els jocs de *conillets, Moros y Christians, bona mel, la gallinèta cega*...

Aquesta preocupació per les tradicions locals va promoure que des d'alguns sectors de la crítica literària se'l presentara durant molt de temps com una figura oposada al moviment il·lustrat, seguidor dels corrents costumistes i castissistes barroques. Tanmateix, la seua preocupació per les tradicions i costums del poble no neguen un pensament crític. En molts dels col·loquis, de fet, podem observar exemples del pensament crític il·lustrat i una crítica a les supersticions populars. Intenta moralitzar el poble i alliçonar-lo sobre temes d'allò més divers, encara que sempre des de la sàtira i la ironia.

Així doncs, pareix que Ros no veia una oposició maniquea entre la conservació de tradicions i costums, i l'aplicació d'un pensament crític il·lustrat. Critica els aspectes més *irracionals* de la societat, com les supersticions; però, al mateix temps, expressa el seu amor per les tradicions, costums i llengua del seu poble i la seua *pàtria.* Ros va assimilar molts principis del moviment il·lustrat i va intentar que superaren l'ambient intel·lectual i arribaren, també, al poble. L'autor va ser, doncs, un pioner en la defensa del progrés sense perdre de vista la identitat.

5.3. Les idees de Ros a la València del segle XVIII

En *Qualidades y Blasones de la Lengua Valenciana* expressa que ell és el principal mantenidor de la llengua valenciana i l'autor amb major producció literària en aquest idioma de l'època: «[...] *que en la Estación presente soy el unico mantenedor del Materno Idioma, pues no se halla otro que aya dado à la Estampa (en esta Centuria) tantas Obras en valenciano, así en prosa, como en verso*». La veritat és que Ros suposa una figura aïllada en el context intel·lectual del moment, ja que no només publica i edita obres en valencià, llengua que s'havia oblidat en els cercles de cultura; sinó que es preocupa per l'estat de la llengua i el seu ús. En aquest sentit, Sanchís Guarner apunta:

> Els valencians doctes desdenyaven o tractaven amb commiseració la llengua del país, però l'estament popular li mantenia absoluta fidelitat. Des del segle anterior la literatura valenciana havia caigut en la folkloització sense contrapunt... Generalment

> eren només semicultes els autors dels romanços, auques, gojos, rondalles i col.loquis, que gaudien de l'èxit popular... La massa popular a la darreria del segle XVIII va augmentar considerablement el seu pes dins la societat, i per al seu consum es publicaven nombrosos fulls, solts, generalment satírics, escrits en llengua vernacla.[7]

Així doncs, com la resta d'elements de la cultura valenciana, la llengua havia quedat com a tret propi del poble i del folklore local. Ros intentà dignificar la llengua dotant-la d'unes normes i defensant la seua utilització en els àmbits més cultes. Tanmateix, no va oblidar el component del poble que es troba darrere de la llengua i el seu poder identitari. Com a amant de la tradició valenciana i els seus costums, va crear, paral·lelament, col·loquis i romanços que parlen del dia a dia del poble valencià i permeten accedir a la llengua d'una manera lúdica mitjançant els gèneres que més èxit tenien aleshores. Ros intentà, d'aquesta manera, acabar amb l'anarquia ortogràfica que existia a l'època, tanmateix no va tindre l'èxit desitjat i s'hauria d'esperar dos segles fins a un intent real de fixació de la llengua en les Normes de Castelló o les Normes de Puig al segle XX.

Les preocupacions i els temes que tracta Ros eren, per tant, una excepció en el panorama intel·lectual valencià. Pareix, però, que no va ser l'única figura que se centrà en la situació lingüística i cultural valenciana. Com hem vist, Ros formà part d'un cercle (molt reduït) de persones que defenien l'ús i la dignitat del valencià, com poden ser els editors amb els quals més va col·laborar, Cosme Granja i Josep García; així com els autors Ròdenas i Esclapes. La gran acceptació que tenien les obres de Ros fan pensar en l'existència de sectors més o menys amplis de la població preocupats o interessats per la llengua. Els col·loquis, gènere literari que gaudí de molt èxit a l'època, va tindre una gran acollida, sobretot, entre les classes populars; però la gran difusió que van tindre també les seues obres gramaticals, remarca l'existència d'un sector de la població amb cert nivell intel·lectual preocupat per l'estat del valencià.

Aquesta preocupació per la situació del català a València va ser compartida amb posterioritat per erudits com Luís Galiana i Cervera, (1740 - 1771), religiós i escriptor valencià, que, com Ros, defén una necessitat de recuperar el català al País Valencià mitjançant la preocupació per normativitzar i normalitzar la llengua i la recuperació dels clàssics. És l'autor de *Rondalla de rondalles* (obra editada per Ros i de la qual escriu el pròleg), que recull una gran quantitat de vocables i frases fetes del País Valencià; el que demostra que, com Ros, Galiana i Cervera té un

7 SANCHIS GUARNER, M.: *La llengua dels valencians*. Ed. Tres i Quatre., Valencia, 1983.

interés en la cultura valenciana més enllà del to folklòric amb el qual és tractat per les elits intel·lectuals. En aquest sentit, Joan Baptista Escorigüela (1753-1817) també va arreplegar la preocupació de Ros per la llengua valenciana, va criticar el desinterés dels cercles cultes per la llengua pròpia i, com Ros, va redactar col·loquis, cançons i altres textos breus per tal de revitalitzar la llengua. Un altra gran figura que destaca és la de Marc Antoni Orellana i Mojolí (1731-1813) per la seua consciència sobre la decadència idiomàtica i el seu interés per la literatura i la història.

Amb tot açò, es pot afirmar que a la València del segle XVIII existeixen grups interessats, però reduïts, per la cultura i la llengua pròpia del País Valencià. Tanmateix, les obres que se centren en aquests aspectes no deixen de estar al marge de l'ambient cultural i intel·lectual del moment. Els temes com la preocupació pel retrocés de la llengua catalana o l'estudi de les tradicions del poble i les seues costums no estan presents en els grans corrents de l'època: el Neoclassicisme i la Il·lustració. A més, la producció literària en català és mínima en comparació a les grans llengües de cultura del segle, el llatí i el castellà. Així, en els estudis tradicionals de literatura catalana s'ha anomenat aquest temps com de "Decadència". És, però, qüestionable aquest terme, ja que (tot i que en menys quantitat), hi hagué una literatura culta que va seguir els corrents literaris europeus del moment i una literatura popular ben viva.

6. INFLUÈNCIA POSTERIOR I POSADA EN VALOR DE LA FIGURA DE CARLES ROS

Encara que l'obra de Ros ha sigut passada per alt i poc estudiada durant molt de temps, fruit de la concepció de la "Decadència" literària del segle XVIII; la influència de Ros és important i va molt més enllà dels seus contemporanis. Les seues reflexions en el camp de la gramàtica i la lingüística, així com les seues obres apologètiques i literàries; tenen una pervivència que arriba fins als nostres dies.

La seua acció, pel que fa a la creació de diccionaris, ha fet que Ros siga considerat, en la matèria de la lexicografia, el primer estudiós modern de la matèria. Encara que els seus coneixements sobre lingüística i gramàtica estaven limitats i moltes de les seues reflexions no tenien una base científica, va constatar la necessitat de fixar un model de llengua per a posar fi a la situació de diglòssia. L'interés per normativitzar la llengua denota l'existència d'un grup de gent que, encara que viuen un moment en què el català és prohibit a qualsevol registre oficial i negat com a llengua de cultura; volen que el català vaja més enllà de l'oralitat i l'àmbit familiar al qual es pretenia arraconar.

El seu paper en la defensa de l'ús del valencià el va definir com a referent per als autors de la Renaixença. Així, s'ha vist a Ros en la història de la literatura catalana, com a precursor d'aquest moviment que, al segle XIX, intenta fer renéixer el català com a llengua literària i de cultura. Encara que autors com Fuster defenen que la Renaixença valenciana va ser originada com una conseqüència de la Renaixença a Catalunya[8]; ell mateix, però, reconeix un cert caràcter localista i la influència de «les propostes anteriors a la meitat del segle XVIII»[9]. Açò suposa que la Renaixença valenciana seria una prolongació de les idees avançades per Ros i altres autors com Galiana.

Constantí Llombart, impulsor de la Renaixença valenciana i un dels escriptors més representatius i prolífics en llengua catalana del segle XIX, reconeix a Ros com a referent. En *Los fills de la morta-viva* (1879), obra en la qual realitza un compendi biobibliogràfic d'autors valencians, el considera «iniciador de sa restauració» en referència a la recuperació de la llengua.

Les idees presents a les obres apologètiques de Ros que relacionen la llengua i la pàtria (vista també com a figura materna) i engrandeixen figures mitificades de la cultura valenciana, com Jaume I; són un precedent de les idees, tan lligades al Romanticisme, de la Renaixença: predomini

8 FUSTER, *Joan, Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, 1a edició selecta, Barcelona, 1956

9. *ídem, La Decadència al País Valencià,*, edicions Curial, Barcelona 1976

dels sentiments, l'exaltació patriòtica i els temes històrics. El programa de la Renaixença pretén, sobretot, la identificació entre llengua i pàtria; element que, com hem vist, ja està present en les obres de Ros.

L'intent normativitzador del català que emprenen els intel·lectuals del segle XIX té les mateixes pretensions que Ros ja va avançar al segle XVIII. A la Renaixença es vol posar fi a l'anarquia ortogràfica i, com Ros va fer, es proposa l'elaboració d'un diccionari que unifique els dos models de llengua (el culte i el popular) i depure el lèxic.

Hui en dia, la figura de Ros és reivindicada per dos sectors de la societat valenciana ben diferenciats i enfrontats. La defensa que realitza del valencià, els seus esforços per fixar un model de la llengua i la reivindicació que fa del seu ús en tots els àmbits de la societat; ha provocat que Ros siga reconegut, per part dels actuals defensors de llengua catalana, com un referent en la lluita contra la situació de minorització en la qual es troba el valencià. A més, la seua pretensió per fixar la llengua i normativitzar-la ha estat, també, un referent per als posteriors intents normativitzadors i normalitzadors del valencià.

Per altra banda, aquests mateixos arguments serveixen perquè Ros siga una de les figures més reivindicades pel "blaverisme", moviment polític regionalista sorgit al País Valencià a finals dels anys 1970 que defén el secessionisme lingüístic (i cultural) del valencià i català. Aquest sector de la societat fa ús sobretot, de la diferenciació que fa Ros del valencià i el català a les seues obres. Com a exemple, podem destacar aquest fragment en què Ros es refereix al parlar de Catalunya com a margall (una mala herba) en *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* : «*la lengua catalana, que los valencianos llamamos margall»* (1734:.19). Cal recordar que, en un moment en el qual les institucions pròpies que havien assegurat la uniformitat de la llengua catalana s'havien eliminat, com per exemple la Cancelleria Reial (els documents expedits per la institució serviren per normativitzar el català i com a model d'estil); la llengua es desvertebra i el sentiment d'unió es perd.

Així, hui en dia, associacions com Lo Rat Penat defenen la figura de Carles Ros i denuncien la seua catalanització per alguns sectors de la societat: «Lo que Carles Ros pretenia era la completa escissio del valencià, la seua independencia de la llengua llemosina, ya que considerava que el valencià era la forma mes correcta d'aquella, i que Valencia era per al llemosi lo que Toledo per al castella, o siga el lloc a on millor es parlava l'idioma»[10].

10 FERRANDIS I OLMOS, Marivi, Introducció a la Decadència Valenciana, edita Lo Rat Penat, València, 1997

7. CONCLUSIONS

La figura de Ros i la seua extensa creació són un exemple que dóna suport a les noves línies d'investigació que estan replantejant el període de "Decadència" de la cultura catalana. Aquest terme va ser creat i popularitzat pels autors de la "Renaixença" i el Noucentisme, que es veien hereus d'una tradició clàssica i rica (en aquest cas autors de la literatura catalana del segle XV, com Ausiàs March o Joanot Martorell), després d'un moment de producció de poca qualitat o inexistent, la qual correspondria als segles XVI-XVII-XVIII. La revalorització de figures com Carles Ros suposa un replantejament de la història de la llengua i la literatura catalana al País Valencià durant l'Edat Moderna.

Encara que durant aquests segles la llengua va retrocedir i va perdre quasi tots els àmbits d'ús que ocupava a l'Edat Mitjana, el panorama literari no va ser ni molt menys estèril, com s'ha pensat tradicionalment. Van existir figures preocupades per l'estat de la llengua catalana i va haver-hi una producció literària en aquesta llengua, sobretot l'anomenada literatura de fil i canya.

La pèrdua de les institucions pròpies i la prohibició del català als àmbits oficials a partir dels Decrets de Nova Planta va crear un context molt desfavorable per a la creació literària en valencià. Al segle XVIII, però, al marge del corrent majoritari que segueixen els intel·lectuals il·lustrats valencians, existeixen figures com Tomàs Ródenas, Pasqual Esclapés, Vicent Ximeno o Agustí Sales, que intenten revitalitzar la llengua catalana més enllà de l'àmbit popular i oral, així com defendre la cultura valenciana, reduïda per alguns sectors a la folkloització.

Al voltant d'aquests autors sorgirà un cercle de persones "doctes" interessades per la llengua valenciana, la seua fixació gramatical i que donaran suport a la seua utilització com a llengua de cultura. Rosa Trincares, poetessa, serà una de les principals defensores de les idees de Ros i li dirigirà continues lloances. En el *Elogi dels tres llibrets* expressa sobre les seues capacitats per escriure en català: «parle per mi mateixa, puix apenes acertava a escriure una paraula, sent valenciana». Així, Trincares explica que va aprendre a escriure correctament en valencià gràcies a les obres de Ros: «Amostres a be escriure les llengues castellana y valenciana». Per aquest motiu, li dirigeix grans elogis i celebra la seua obra: «Com a Phenix, resucites la llengua valenciana».

Tanmateix, el sector que defén les idees apuntades serà molt minoritari dins de la il·lustració valenciana; les seues preocupacions no ocupen els temes principals de les obres del segle XVIII i el llatí i el castellà seran les llengües cultes i de ciència.

Així, erudits de l'època van rebutjar l'obra de Ros per no seguir els temes, la forma i el contingut de les principals vies de la Il·lustració. En una carta conservada de Joan Antoni Maians a Josep de Vega Sentmenat (aristòcrata català) es pot observar el desprestigi de la figura de Ros en els cercles més cultes, quan Maians expressa que «lo que escrivió Carles Ros aquí en Valencia, es despreciable».

Intel·lectuals tan importants de l'època com Gregori Maians, participen de, com denomina Sanchís Guarner, "una curiositat científica" que s'estén per Europa amb el sorgiment de les Enciclopèdies per recopilar els clàssics. Aquest interés no va més enllà, tanmateix, de la creació d'obres bibliogràfiques anomenades Biblioteques que no pretenen ressuscitar aquesta tradició. Carles Ros vol revitalitzar la llengua i reivindicar-la com a llengua de cultura. Les seues obres divulguen un model de llengua valenciana i s'adreça als intel·lectuals de l'època per què l'adopten i escriguen en ella.

L'èxit de les seues idees, però, al marge de l'acollida que tingueren entre figures com Rosa Trincares, va ser molt reduït. El seu model lingüístic no es va estendre i les normes que proposà no serviren per fixar la llengua. El valencià, a més, tampoc va aconseguir, en aquest segle, fer-se lloc en els àmbits cultes, com Ros pretenia. La situació de diglòssia va continuar i mentre el castellà s'usava per a funcions formals, generalment escrit, el català s'usava per a funcions informals i orals.

En definitiva, cal considerar Carles Ros com un enamorat i defensor de la cultura i les costums dels valencians. Encara que va viure un temps en el qual els grans corrents intel·lectuals es movien en direcció contrària i el context polític era molt desfavorable, va reivindicar el valor de la llengua pròpia i històrica en qualsevol àmbit d'ús. Les seues obres, encara que no compliren les pretensions de Ros de fixar la llengua i normalitzar-la, van obrir camí a la posterior faena normativitzadora d'altres autors.

8. ANNEX

8.1. Catàleg de l'obra de Carles Ros

Com s'ha vist, Ros va produir una obra molt extensa i de temàtica molt diversa. Per tal d'organitzar millor tota la seua producció amb la finalitat de conéixer-la i estudiar-la amb més facilitat, s'ha decidit dividir-la en Tractats Jurídics i Notarials, Tractats Gramaticals i Lexicogràfics, Vocabularis, Obres Apologètiques, Col·loquis i Romanços, Sonets, i Obres sobre Paremiologia. A partir d'aquesta divisió s'ha confeccionat un catàleg que s'adjunta a continuació. Les obres que es conserven estan disponibles en línia a la Biblioteca Digital Valenciana (a excepció de les especificades).

Tractats Jurídics i Notarials

TÍTOL	ANY PUBLICACIÓ	EDITOR	NOTA
Breves instrucciones en practica para los escrivanos de las poblaciones de este Reyno de Valencia, que asisten a los Ayuntamientos, u Alcaldes legos	1753	Agustí Laborda	215 pàg.
Formularios de escrituras publicas	1773	Joseph i Tomàs de Orga	383 pàg.
Cartilla real, theorica practica, segun leyes reales de Castilla, para escrivanos		Benito Monfort	Dos toms: I tom:326 pàg. II tom: 291 pàg.

Tractats Gramaticals i Lexicogràfics, Vocabularis

TÍTOL	ANY PUBLICACIÓ	EDITOR	NOTA
Práctica de ortografía para los idiomas castellano y valenciano	1732		No en línia
Norma breve de cultura y politica de hablar para el idioma castellano aunque	1737	Joseph Garcia	105 pàg.

servira también para el valenciano y otros idiomas			
Breve diccionario valenciano castellano	1739	Joseph Garcia	134 pàg.
Breve esplicacion de las cartillas valencianas	1751	Cosme Granja	22 pàg.
Diccionario valenciano castellano	1764		350 pàg. En línia a Google Books
Corrección de vozes y phrases que el vulgo de Valencia, ùsa en su matèrno idioma	1771	Francisco Burguete : en casa de Salvador Fauli.	45 pàg.
Ràro diccionàrio valenciàno-castellano, ùnico, y singulàr, de vòzes monosylabas			No en línia
Diccionario valenciano-castellano de vòzes polisysabas			No es conserva

Obres apologètiques

TÍTOL	ANY PUBLICACIÓ	EDITOR	NOTA
Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano	1734	Cosme Granja	71 pàg.
Qualidades y blasones de la lengua valenciana	1752	Joseph Estevan	24 pàg.

Col·loquis, Romanços i Sonets

TÍTOL	ANY PUBLICACIÓ	EDITOR	NOTA
Romans y coloqui nou pera riure de bona gana estes Carnistoltes y algun rato en la quaresma, sense ofendre a ningù ... de les penes ... y miseries dels que prenen el estat de matrimoni	1733		Firmat com Pepo, gran Corbella, y molt gran ensuciado, fill del Lloch de Besanugues, gran tocador de guitarró 4 pàg.
Romanç nou molt gracios, y entretengut, hon se referixen, al peu de la lletra, totes les cosètesq deuen previndre les senyorètes pera parir	1763		Firmat com Musa Lapera 4 pàg.
Romanç nou, gracios y entretengut, en ques declara la rinya, junta y delliberaciò quels toros acordaren, imediatos à la torada, ans de partir pera Valencia pera la corregùda	1738		Firmat com Musa Lapera 4 pàg.
Papèr graciòs, politich, y entretengùt peral desfrèç de les Maixqueres, de les Carnistoltes del any 1739, contrafènt als Llauradors	1739		Firmat com Musa Lapera 4 pàg.
Nova, y gustosa relaciò, jocos, y divertit romanç, en que es veu lo corro de toros de la plaza de Sent Domingo	1741		4 pàg.
Romans y coloqui nou, pera diuertir el humor y desterrar la melancolia, ya que no tenim dines, en que es declaren les penes, y trevalls dels pobres festechans, tot cert y verdeder, com ho voran si donen tres parpallols, o tres dines, si no ho entenen	1743		Dos parts
Coloqui nou de un llaurador que tenia sempre gran fam, en que se va contant els pasos que li han pasat, y el desafíu que tingué en un castellano, que tenia fama de menchador	Entre 1746 y 1775	Agustí Laborda	Firmat com Vicento Menchapà (atribuït, segons Palau) 4 pàg.

Romans, y coloqui nou, pera riure de bona gana estes Carnistoltes, y algun rato en la Quaresma, sense ofendre a ningu, despues del ventre ple, y alguns dines en lo bolsillo : de les penes, trevalls, y miseries dels que prenen el estat de matrimoni, com ho voran en tres chames / compost per un Pepo, gran Corbella, y molt gran ensuciado fill del lloc, de Besanugues	Entre 1746 y 1775		Firmat com Pepo, gran Corbella, y molt gran ensuciado fill del lloc, de Besanugues 4 pàg.
Coloqui nou, gracios, y entretengut, hon se referixen les Festes celebrades en la Ciutat de Valencia, a la Proclamaciò de son Rey, y senyor, nostron Fernando Sext	1746	Gerónimo Conejos	8 pàg.
Pintura en ecos glosts a una Bernarda	1747 (?)	Agustí Laborda	2 pàg.
Romance entretingut hont se reciten las fatigas y treballs que passan los casats curts de havèrs : declarant quant y a quina edat es poden casar los pobres, que per als richs tota hora és bona	1750		4 pàg.
Rahonament y coloqui nou en lo qual un Llaurador li declara son amora una dama chispera, procurant per molts camins el llograrla per muller, també li dona conte y raó de un festech que tingué en lo seu poble de Alfafar en la filla del Alcalde, y el raro motiu per que es desfeu	1752 (?)		*Firmat com: compost per un poticari de manegueta, barber de barber y doctor de secà* *(Atribuït)* *4* pàg.
Altre rahonament, en que lo mateix llaurador que li declara son amor a la dama, torna al altre dia a dirli mes requiebros, y acabarla de madurar, pera tendrela segura; segona part	1752		Firmat com: compost per lo mateix insigne llaurador, letor jubilat de Agricultura ...y la millor ma pera empeltar els arbres (Atribuït) 4 pàg.
Coloqui nou y entretengut, pera riure y passar lo temps, despues de la pancha plena, y no de palla de faves, ni safanories: ahon se refereix un cas molt graciós, que pasá en un Poble ... / Compost per un nebot de un chermá de son pare, cosí de una filla de chermana de	1753 (?)	Agustí Laborda	Firmat com nebot de un chermá de son pare, cosí de una neboda de sa mare, net de sa aguela (Atribuït) 4 pàg.

sa Mare, Net de sa aguela			
Relacion sucinta de la feliz consagracion del ... Señor D. Assensio Sales, Obispo de Barcelona : celebrada en la Iglesia Cathedral de Segorbe	1755	Joseph Garcia	Consagración de Obispos 8 pàg.
Rahonament y coloqui nou en lo qual un llaurador li declara son amor a una dama chispera, requebrantla per molts camins per veure si pot llograrla per muller y al mateix temps li proposa son saber, maña y habilitat	1760 (?)		*Firmat com: compost per un poticari de manegueta, barber de barber y doctor de secà* *(Atribuït)*
Romanç nou hon se reciten los treballs de la gent pobra, per lo càres que shan possàt en València totes les coses y en especial lo menjatìu de modo que hui costa el viure mes afanys	1763	Benito Monfort	4 pàg.
Coloqui nou, curios y entretengut, hon se referixen la explicaciò de les Dances, Mysteris Aguiles, y altres coses exquisites, tocants a la gran Festa del Corpus ques fa en Valencia	1772	Salvador Fruali	8 pàg.
Coloqui nou y entretengut del nas : pera riure y pasar lo temps, despues de la pancha plena, y no de palla de fabes, ni safanories : ahon se referix un cas molt graciós que pasà en un Poble, com ho vorá el curiós lecto. Compost per un nebot del seu chermá...	entre 1837 y 1859	Imprenta de la filla de Laborda	Firmat com un nebot del ser chermá de son pare, cosí de una neboda de sa mare, net de sa aguela; molt conegut a sa casa, y de tots los amics que comunment lo tracten; la millor ma pera alcanzar trencses, cap y fecha de bou; y mestre de fer chiulets de capar. (Atribuït) 4 pàg.
•*Coloqui nou molt curios y entretengut pera lo desfres de les Carnistoltes : en que un llaurador ab tota politica explica seriament a una dama el seu amor, y la demana per muller en grans termens y cortesia / compost per un insigne llaurador, dotor de seca, letor chubilat ... y la millor ma pera empeltar els abres*		Agustí Laborda	Firmat com Doctor de Secà 4 pàg.

Tito Bufalampolla y Sento el formal, habent oit llegir el rahonament del Pardal Siso y el Dragó del Colegi, determinar aquell anar a Sant Joan a fi de averiguar si el dit Sisó li respondrà à les preguntes que vol ferli, y en efecte dona conte de lo que sosuí quan tornà al puesto del campanile, y altres coses			Atribuït 4 pàg
Coloqui nou molt gracios y entretengut, hon se referixen al peu de la lletra totes les cosetes que dehuen previndre les señoretes abans de parir, sujeccio que han de tendre al marit, y atres circunstancies que han de guardar les casades			Atribuït 4 pàg.
Paper gracios, en que es referix lo suces de cert llaurador fadri, que pensantse millorar de viiure, se posa poticari, lo que no pode aguantar y queda invalit de la tal mudansa, com se vora en los siguients versos			Atribuït 4 pàg.
Paper graciós, discursíu, enfátic, alusíu y sentenciós, pera desfresarse de llaurador a les Carnistoltes			Atribuït 8 pàg.
Paper gracios, politic y entretengut, pera el desfrés de les Carnistóltes, contrafent als Llauradors de la hórta			Firmat com La Molinera (Atribuït) 4 pàg.
Parlament curios, y entretengut, pera el desfres de les Carnistoltes : en que un llaurador va curruqueixant a una dama, explicantli son amor : y pera mes ablanarla li pondera ses habilitats, como ho vora lo curios		Agustí Laborda	Firmat com un insigne llaurador, dotor de seca, letor jubilat de agricultura (Atribuït) 4 pàg.
Rahonament, y coloqui nou, hon se reciten les fatigues, y treballs que passen los casats, curts de havers : declarant quant y a quina etat se poden casar los pobres, que perals richs tota hora es bona			Firmat com Musa Lapera (Atribuït)

Romanç nou : curios y entretengut, hon es referixen els jochs, entreteniments e invencions que els gichs de Valencia eixerciten en lo transcrus del any, per els carrers y places de la ciutat, generals, sens guardar orde, jà de nit, jà de dia, y mes en la nit quant fà lunèta			Dos parts: Primera part 4 pàg.
Proseguix lo assumpt dels jochs dels gighs especials como vorà el curiòs : segona part			Segona part 4 pàg.
Paper gracios, y entretengut pera el desfres de Carnistoltes			Sense firmar (Atribuït) 6 pàg.

Paremiologia

TÍTOL	ANY PUBLICACIÓ	EDITOR	NOTA
Tractat d'adagis i refrans	1733	Josep Estevan	Reeditada l'any 1736 133 pàg

8.2 Imatges

Totes les imatges pertanyen a la digitalització de les obres de Ros realitzada per la Biblioteca Valenciana Digital: http://bivaldi.gva.es/es/cms/elemento.cmd?id=estaticos/paginas/inicio.html

Obra apologètica: Epitome Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano

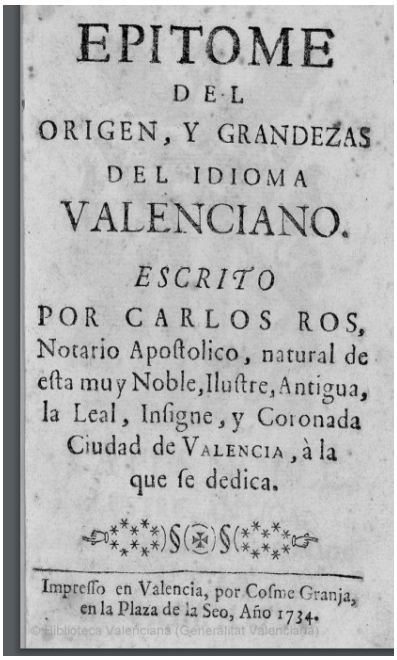

EPITOME
DEL
ORIGEN, Y GRANDEZAS
DEL IDIOMA
VALENCIANO.
ESCRITO
POR CARLOS ROS,
Notario Apoſtolico, natural de eſta muy Noble, Iluſtre, Antigua, la Leal, Inſigne, y Coronada Ciudad de VALENCIA, à la que ſe dedica.

Impreſſo en Valencia, por Coſme Granja, en la Plaza de la Seo, Año 1734.

© Biblioteca Valenciana (Generalitat Valenciana)

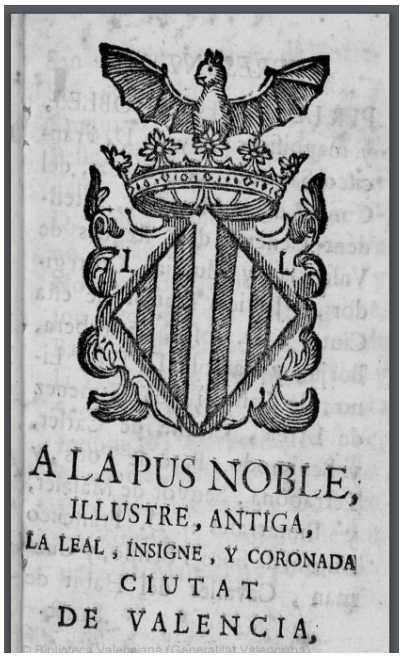

A LA PUS NOBLE,
ILLUSTRE, ANTIGA,
LA LEAL, INSIGNE, Y CORONADA
CIUTAT
DE VALENCIA,

© Biblioteca Valenciana (Generalitat Valenciana)

Exemple d'obra lexicogràfica: *Corrección de vozes y phrases que el vulgo de Valencia, ùsa en su matèrno idioma*

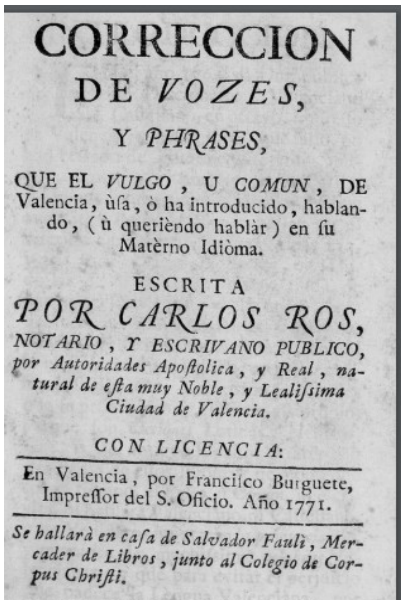

CORRECCION
DE *VOZES*,
Y *PHRASES*,
QUE EL *VULGO*, U *COMUN*, DE Valencia, ùſa, ò ha introducido, hablando, (ù queriènd hablàr) en ſu Matèrno Idiòma.
ESCRITA
POR CARLOS ROS,
NOTARIO, Y ESCRIVANO PUBLICO, por Autoridades Apoſtolica, y Real, natural de eſta muy Noble, y Lealiſsima Ciudad de Valencia.
CON LICENCIA:
En Valencia, por Francisco Burguete, Impreſſor del S. Oficio. Año 1771.
Se hallarà en caſa de Salvador Faulì, Mercader de Libros, junto al Colegio de Corpus Chriſti.

Obra com a notari: ***Formularios de escrituras públicas***

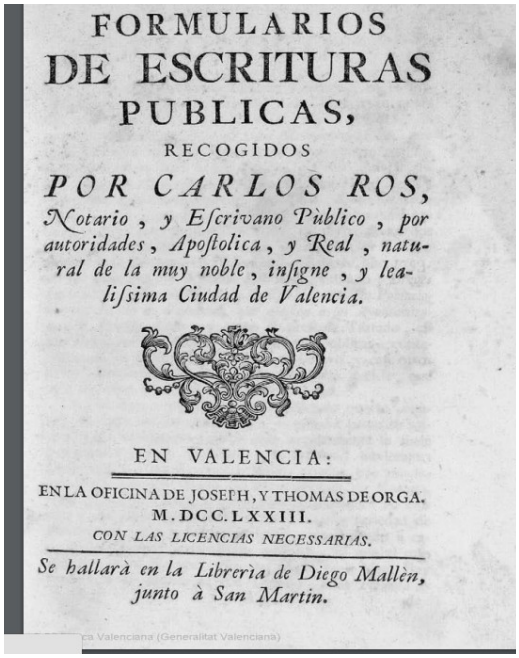

FORMULARIOS
DE ESCRITURAS
PUBLICAS,
RECOGIDOS
POR CARLOS ROS,
Notario, y Escrivano Pùblico, por autoridades, Apostolica, y Real, natural de la muy noble, insigne, y lealissima Ciudad de Valencia.

EN VALENCIA:
EN LA OFICINA DE JOSEPH, Y THOMAS DE ORGA.
M. DCC. LXXIII.
CON LAS LICENCIAS NECESSARIAS.
Se hallarà en la Librerìa de Diego Mallèn, junto à San Martin.

Col·loqui: *Coloqui del nas*

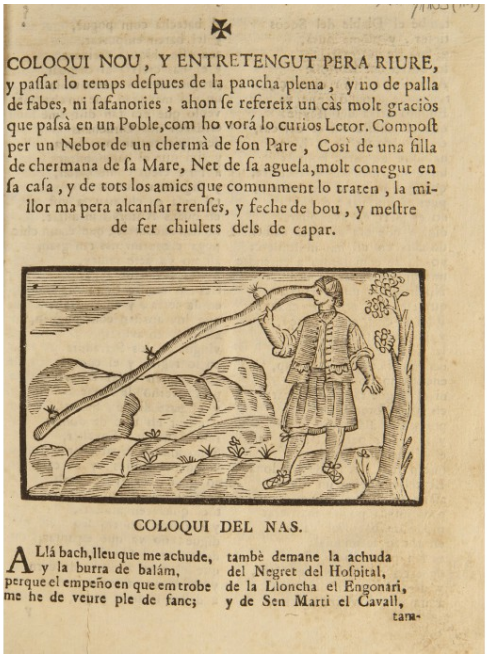

COLOQUI NOU, Y ENTRETENGUT PERA RIURE, y passar lo temps despues de la pancha plena, y no de palla de fabes, ni safanories, ahon se refereix un càs molt graciòs que passà en un Poble, com ho vorá lo curios Lector. Compost per un Nebot de un chermà de son Pare, Cosi de una filla de chermana de sa Mare, Net de sa aguela, molt conegut en sa casa, y de tots los amics que comunment lo traten, la millor ma pera alcansar trenses, y feche de bou, y mestre de fer chiulets dels de capar.

COLOQUI DEL NAS.

Allá bach, lleu que me achude,
y la burra de balám,
perque el empeño en que em trobe
me he de veure ple de fanc;
també demane la achuda
del Negret del Hospital,
de la Lloncha el Engonari,
y de Sen Marti el Cavall,
tam-

9. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

ANES, Gonzalo, *El siglo de las luces*,Alianza Editorial, (*Historia dirigida por Miguel Artola*, 4) 1996

BARBERÀ, Faustí, *Conferencias sobre bio-biografía de Carles Ros*, València, 1905

CAÑADA SOLAZ, Rosa J. *Literatura popular de los siglos XVIII i XIX en Valencia*, València, Universitat de València, tesi doctoral, 1994

CLIMENT i AVINET, Josep, *Il·lustrats valencians*, [en línia], Universitat de València, http://www.uv.es/aprjuv/quaderns/climent.pdf [Consulta: 14-01-2016]

ESCARTÍ, Josep, «Aproximación a la literatura en catalán en el Reino de Valencia durante la Edad Moderna (ss. XVI-XIX)», [en línia], *Espéculo.* En *Revista de estudios literarios*. Universidad Complutense de Madrid , 2011, https://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero47/licatval.html, [Consulta: 14-01-2016]

FERRANDIS I OLMOS, Marivi, Introducció a la Decadència Valenciana, edita Lo Rat Penat, València, 1997

FUSTER, J*oan, Antologia de la poesía valenciana (1900-1950)*, 1a edició selecta, Barcelona, 1956

ídem, La Decadència al País Valencià,, edicions Curial, Barcelona 1976

GUARDIOLA i SAVALL, M. Isabel, *El diccionario valenciano-castellano de vòzes polysylabas de Carles Ros*, [pdf], Dialnet, https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/918730.pdf [Consulta: 02-05-2016]

MARCOS MARTÍN, Alberto, *España en los siglos XVI, XVII y XVIII: economía y sociedad,* Crítica, Barcelona, 2000.

MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Pseudònims i tècniques interpretatives dels col·loquis valencians dels segles XVIII i XIX i altres reflexions sobre l'onomàstica dels col·loquis,* [pdf] http://www.onomastica.cat/sites/onomastica.cat/files/06_marti_0.PDF, [Consulta: 7-02-2016]

ídem, *Un col·loqui poc conegut de Carles Ros* [pdf], València, http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/19/12_Marti.pdf, [Última Consulta: 16-03-2016]

ídem,: "Els col·loquis valencians", en: *Escriptors valencians de l'Edat Moderna*, València: Generalitat Valenciana, 2004.

ídem "Una valoració sobre la llengua catalana dels segles XVI, XVII i XVIII", en: Martínez Romero, Tomàs (ed.): *Les lletres hispàniques als segles XVI, XVII i XVIII*, Castelló: Universitat Jaume I, 2005

MESTRE SANCHÍS, Antonio, *La Ilustración*, Síntesis, Madrid, 1993

ídem, *Historia, fueros y actitudes políticas: Mayans y la historiografía del XVIII* [en línia], Universitat de València, 2001, **https://books.google.es/books?id=OTlEY4fUQY4C&pg=PA26&lpg=PA26&dq=faustino+barbera+carlos+ros&source=bl&ots=eEkZD9TdQn&sig=M7m7LkKmG15WlI9Nlptd5pVyM_w&hl=ca&sa=X&ved=0ahUKEwj95anilY** [Consulta: 17-01-2016]

PÉREZ SAMPER, MªÁngeles, *Las Monarquías del absolutismo ilustrado* , Síntesis, (*Historia Universal Moderna* 20),1999

ROS i HEBRERA, Carles, *Corrección de vozes y phrases,* València, 1771, [pdf], Biblioteca Valenciana Digital, http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=15&forma=ficha, [Consulta: 17-04-2016]

ídem, *Breve diccionario valenciano-castellano* , 1739, [pdf], Biblioteca Valenciana, Digital, http://bivaldi.gva.es/bivaldioai/catalogo_imagenes/imagen.cmd?path=1002285&posicion=1 [Consulta: 04-03-2016]

ídem, *Breve explicación de las cartillas valencianas*, València, 1750, [pdf], Biblioteca Valenciana Digital,http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=3&forma=ficha [Consulta: 04-

03-2016]

ídem, *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano,* 1734, [pdf], Biblioteca Valenciana Digital,http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmdid=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=16&forma=ficha [Consulta: 15-02-2016]

ídem, Cualidades y blasones de la lengua valenciana, 1752, [pdf], Biblioteca Valenciana Digital, *http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=30&forma=ficha* [Consulta: 25-04-2016]

ídem, *Tratat de adages y refranys valencians y practica pera escriure ab perfecció la lengua valenciana,* 1736, [pdf], Biblioteca Valenciana Digital, *http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=46&forma=ficha*, [Consulta: 25-04-2016]

ídem, *Coloqui nou, gracios, y entretengut, hon se referixen les Festes celebrades en la Ciutat de Valencia, a la Proclamaciò de son Rey, y senyor, nostron Fernando Sext ... en los dies 19, 20, y 21, Dagost del present any 1746* o el col·loqui *Nova, y gustosa relaciò, jocos, y divertit romanç, en que es veu lo corro de toros de la plaza de Sent Domingo de esta ciudad de Valencia en lo dia 11 de Setembre de este present any de 1741,* , [pdf], Biblioteca Valenciana Digital, *http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=14&forma=ficha*, [Consulta: 24-04-2016]

ídem, *Paper graciós, politic y entretingut, pera el desfrés de les Carnistóltes, contrafent als Llauradors de la hórta,* [pdf], Biblioteca Valenciana Digital,*http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=23&forma=ficha* , [Consulta: 26-04-2016]

ídem, *Rahonament, y coloqui nou, hon se reciten les fatigues, y treballs que passen los casats, curts de havers : declarant quant y a quina edat se poden casar los pobres, que perals richs tota hora es bona,* [pdf], Biblioteca Valenciana Digital, *http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?*

id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=33&forma=ficha, [Consulta: 26-04-2016]

ídem, *Romanç nou hon se reciten los treballs de la gent pobra, per lo càres que shan possàt en València totes les coses y en especial lo menjatìu de modo que hui costa el viure mes afanys,* [pdf], Biblioteca Valenciana Digital, http://bivaldi.gva.es/va/consulta/resultados_busqueda.cmd?id=156504&materia_numcontrol=&autor_numcontrol=&posicion=41&forma=ficha, [Consulta: 24-04-2016]

SANCHÍS GUARNER, Manuel, *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, Col·lecció: Biblioteca lingüística catalana, Universitat de València, 2001

SANZ CAMAÑES, Porfirio, *Atlas Histórico de España en la Edad Moderna*, Síntesis, 2012